

CSORBA GYÖRGY

Árulótól a nemzeti hősig

Görgei Artúr megítélése az országgyűléseken, 1861–1990

Az országgyűlési üléseket szó szerint rögzítő naplók, illetve az országgyűléshez benyújtott irományok az éppen napirenden lévő tárgyakon túl rendkívül sokat elárulnak a kor politikusainak történeti felfogásáról és emlékezetpolitikai gondolkodásáról. A következőkben kizárólag a fenti források alapján 1861-től a rendszerváltásig működő országgyűléseken kiolvasható Görgei Artúr-képet próbáljuk bemutatni. A Görgei-kérdést Kosáry Domokos kiváló monográfiájában¹ rendkívül alaposan feldolgozta, azonban ezt a forráscsoportot elemzésében csak esetlegesen használta. Kiinduló hipotézisünk csupán arra korlátozódott, hogy a klasszikus áruló *versus* nem áruló vitának lehetünk majd tanúi, de mint látni fogjuk, ezen jóval túlmutató jelenségekre tekinthetünk.

A dualizmus kora

Görgei Artúr első – név nélküli – említésére már az 1861. évi országgyűlésen sor került. Május 31-én Patay István, egy időben Görgei alatt is szolgált egykori honvéd ezredes, a Ferenc Józseffel való egyezkedést elutasító határozati javaslatot támogató beszédében említette meg a világosi árulást.²

Hosszú időt kellett várni az újabb említésre, amely azonban azonnal parázs vitát eredményezett. 1868. július 30-án a véderő törvényjavaslatok vitájában a kormánypárti Perczel Mór, egykori honvéd tábornok – rá jellemző módon – hosszú monológban dicsérte saját negyvennyolcas szerepét, bírálta Kossuth Lajost, illetve nevét nem említve Görgeit, mondván, hogy Kossuth, „a schwechati kudarcból visszatérő, a sors urnájából kihúzott egy egyént, kire nézve a történet elvitázhatatlanul megerősítette ép azon ítéletet, melyet én akkor, mikor még a helyreigazításnak ideje le nem járt, nyíltan kimondék, és a melyhez én ma is ragaszkodom? Mert hiszem és vallom, hogy ezen egyén lőn egyik fő oka Magyarország elveszésének és a dicső táborozás gyalázatos bevégzésének. [...] [Kossuth] az országgyűlésen becsületével, fejével jót állt érette, kijelentvén, hogy ezen férfi meg fog felelni a benne helyezett várakozásnak és a hazát meg fogja menteni. [...] Schwechathoz csatlakozva – mi szintén az ő műve – a parendorfi, nagyszombati, bábolnai vereség, jött a móri és kápolnai árulás, jött a váci proclamatio és fellázadás. [...] [Kossuth] ki nekem is és másoknak is már akkor nem egyszer árulásról vádolta (*Közbeszólás a szélső balról: Ki volt az? Zaj. Halljuk!*) az általam sokszor jelzett egyént? Először őt a felső sereg parancsnokává, később az összes

¹ Kosáry Domokos: *A Görgey-kérdés története 1–2. köt.* Budapest, 1994. Tanulmányunkban Görgei nevét az 1848 után általa használt alakban írjuk, azonban az idézetekben az eredeti alakokat tartottuk meg. Itt mondok köszönetet B. Müller Tamásnak a tanulmány elkészítésében nyújtott segítségéért.

² *Képviseleti napló*, 1861. 1. köt. 347. Az idézeteket modernizált helyesírással közöljük.

magyar hadsereg fővezérévé nevezte, sőt még a hadügyi tárcát is birtokába adá, és így minden hatalmat, az egész fegyveres erőt annak kezébe játszá át és abban központosította, kit a bekövetkezett katasztrófa után e mai napig árulással vádol. [...] Ha [Görgei] csakugyan elkövette, úgy a felelősség a kormányfőt is nyomja, ki ez egyént a semmiből teremtette, fokonként felemelte és utoljára a nemzet minden hatalmát benne központosította, sőt még dictatorsággal is felruházta; ellenben pedig, ha ezen egyén nem bűnös, nem áruló, úgy nagy bűnt követ el mindenki, és különösen Kossuth Lajos és azok, kik nevében esküsznek, hogy őt még most is ezen iszonyú vádakkal illetik.”

Perczel vádjaira békítő hangon másnap a kormánypárti Ivánka Imre reflektált, aki Görgeivel a tulli katonai akadémián került barátságba, és később, a szabadságharc előtt a Nádor-huszároknál is együtt szolgáltak. „Nagy események és az azokban szereplő férfiak kortársaik által a küljelenségek és a kultúremények szerint szoktak megítélni, s azok, a kik velök együtt működtek, rendszeren nem igen részrehajlatlanul szokták megítélni eljárásukat. Bármi nézetben legyen valaki, bár mennyire kárhoztassa vagy dicsőítse Kossuth Lajost, azt semmi esetre sem lehet elmagyarázni, hogy az 1848–9-iki eseményekkel az ő személye szoros kapcsolatban áll. (*Úgy van!*) Bár milyen nézete legyen, bár miként ítéljen valaki Görgei Arthur eljárása s katonai tehetségei felett, azt nem fogja eltagadhatni senki, hogy Magyarország legfényesebb had tetteivel neve szoros kapcsolatban áll. (*Igaz! Úgy van!*) Én azt vélem, e két férfiú fölött ítéletet mondani a történelem kritikájának feladata lesz. (*Úgy van!*) S mi, a kiket rokonszenv s ellenszenv vezérel, a kiket barátság vagy sértett önértet ösztönöz, mi arra képesítve nem vagyunk.” Párttársa, Tisza László is Ivánkával egyetértőleg bírálta Perczelt. Tisza a szabadságharcban Mórnál súlyosan megsebesült, később Görgei alatt dolgozott a hadügyminisztériumban, egyébként bátyja Tisza Kálmán volt.

Az ellenzék annál harcosabban támadta, főleg Kossuth-ellenessége miatt, de szóba került Görgei is. A függetlenségi párti, maga is 1848-as nemzetőr és megyei biztos Csanády Sándor kijelentette: „...két nagyhatalom hadserege is csak a Világosnál elkövetett legaljasabb árulás következtében érthette el célját.” Simonyi Ernő, egykori '48-as képviselő felrótta, hogy Görgeit személyes ellentéte miatt hazaárulózza le. Berzenczey László, szintén egykori '48-as képviselő így bírálta Perczelt: „Említette a képviselő úr mint volt vezér több vezértársai honárulásait, felhozá a végső capitulatiókat, mint a harc gyalázatos végzését. Én ellenkező véleményben vagyok, és a mi nekem fáj, az, hogy önöknek nem fáj egymást azon nemzet előtt vádolni, mely ezen eljárás által meg van ingatva vezérei iránti kegyeletében s kezd már egyet sem számba venni.” Később gúnyosan és nagyon találóan jegyezte meg: Perczel „1848–49-től mostanáig nem érkezik más ellenséggel bajlódni, mint egykori bajtársaival”. A szélbalos, egykori 1848-as képviselő Csiky Sándor szerint az oroszok nem mertek volna bennünket támadni 1848-ban (!) „ha azt minden előleges fegyverletételleli biztosítás nélkül merészlette volna elkövetni, és hadainknak akkori vezére ismert árulását végbe nem vitte volna”.

Vidacs János, a márciusi ifjak egyike, Görgei hadtestében szolgált egykori honvédtiszt – ekkor szélbalhoz tartozó képviselő – felszólalásában igen vehemensen bírálta Perczel számos kijelentését, de Ivánka ellen is szót emelt: „...feleljen nekem és a népnek a képviselő úr ezen kérdésre: miért halt vérpadon mártírhalt 13 tábornokunk? És hogy van az, hogy ő nem csak életben van, hanem az osztrák kormánytól 18 éven át évdíjt nyert, melynek felét, ha nem többet, Magyarországgal és így a mártír-haltal haltak örökösével is, valamint mindnyájunkkal katonai executio útján fizettettek be a bécsi Bachok és Schmerlingek pénztárába?”³

³ *Képviselőházi napló*, 1865. 9. köt. 295–306., 364., 372., 379–380., 386., 390–391., 404.

A fent már említett Csanády érintette legtöbbször Görgei személyét, illetve szerepét a dualizmus kori országgyűlések vitáin, lényegében ugyanazon szövegpaneleket ismételte beszédei során. Megfigyelhető, hogy ez leginkább a dualista rendszer kritikus vitái során – költségvetés, válaszfelirat, vámtarifa, hadügy – kerül elő, vagyis ahol magát a rendszert lehetett bőszen támadni.⁴ A „világosi árulás” volt Csanády egyik kedvenc szófordulata, például 1870. március 19-én a királyi udvartartás költségeiről szóló vitában a „világosi gyalázatos árulás következtében a megszűnt önvédelmi harc”-ot emlegette.⁵ 1877. február 15-én a vám- és kereskedelmi szerződésről, illetve a vámtarifáról szóló törvényjavaslat vitájában hosszasan kárhoztatta a kiegyezést és Tisza Kálmánt, akit hitehagyottnak és árulónak nevezett. Az elnök házszebály szerint kétszer is figyelmeztette, majd végül akkor vonta meg tőle a szót, amikor kifejtette, „Tisza Kálmán miniszterelnök úr a 67-iki közösügyes közjogi alap elfogadása és a nemzet jogainak feladása következtében egyike azoknak, kik a nemzetet a jelenlegi kellemetlen, nyomorúságos helyzetbe taszították, úgy vagyok meggyőződve, miképp Világos, és e képviselőház terme, Görgey és Tisza Kálmán úr, (*Nagy zaj*,) a magyar történelem ugyanazon gyászos lapján lesznek feljegyezve, ott fognak szerepelni.”⁶ 1879-ben a költségvetés tárgyalásakor rendszerkritikájának esszenciáját így összegezte: „...a nemzet jelenlegi szerencsétlen helyzetének szerintem oka a világosi árulás, a 67-iki közösügyes kiegyezkedés, mely megfosztván Magyarországot a nemzet ezredéves önállóságától, függetlenségétől, hazánkat osztrák tartománnyá süllyesztette.”⁷ Amikor 1882-ben a Bosznia-Hercegovióban kitört zavargások megfékezéséhez kértek költségvetési fedezetet, Csanády ismét remek lehetőséget látott Tisza, illetve a kiegyezés bírálóitára: „...e hazát és e nemzetet az egymást felváltó közösügyes kormányok, különösen Tisza Kálmánnak nemzetellenes politikája süllyesztette, mert összevéve a világosi gyalázatos árulástól kezdve működő egymást felváltó kormányok eljárásait, nem okoztak e hazának, e nemzetnek annyi bajt, annyi kel-

⁴ Csanády legendás alakja volt a dualizmus kori országgyűléseknek, akiről Mikszáth Kálmán írt szép nekrológot: Mikszáth Kálmán: *Meghalt Csanády bácsi. Pesti Hírlap*, 14. évf. 199. sz. 1–3. 1892. július 19.

⁵ *Képviselőházi napló*, 1869. 7. köt. 145. Hasonló megnyilatkozásait 1872-ben a válaszfelirat tárgyalásánál állította: „a legigazságosabb, a legjogosultabb önvédelmi harc, a világosi árulás következtében 12 szenvedés teljes éveken át kellett a nemzetnek az önkény zsarnoki uralma alatt nyögni.” *Képviselőházi napló*, 1872. 1. köt. 253. 1872. október 5.

Az államkölcsonról folytatott vitában 1873. november 26-án: „Tudjuk, hogy legközelebb a gyalázatos világosi árulás következtében is dülta hazánkat az osztrák és muszka had, és hogy a világosi fegyverletétel után sok szenvedése volt e hazának.” *Képviselőházi napló*, 1872. 8. köt. 130.

⁶ *Képviselőházi napló*, 1875. 15. köt. 351. ülés. 239–242. Itt jegyezzük meg, hogy a Görgei világosi fegyverletételét és Tisza Kálmán bihari pontjainak „szögre akasztását”, illetve kormányzati szerepvállalását párhuzamba állító kép valójában már 1875 márciusában megszületett. Az általunk ismert legkorábbi példa a szélsőbal lapjában, a Magyar Újságban 1875. március 24-én jelent meg Kun Pál sárospataki tanár tollából: „Tisza Kálmán éppen úgy rakta le a fegyvert, mint 28 évvel ezelőtt Magyarország diktátora, Görgey Arthur. Ez nem akarván megívni a dicső végharcot, mely dönteni lett volna hivatva, talán diadalunk, talán amúgy is bekövetkezett bukásunk felett, önkényt veté nyakát a járom alá, s szolgáltató ki vitéz s elárúsított társait Haynau hóhéri szeszélyeinek; míg a »volt balközép« »derék vezére« éppen a legbizonyosabb győzelem idejében szüntette meg az 1867. XII. törvénycikk átkos következményű alkotásai ellen folytatott parlamentáris harcát. Fegyverlerakás akkor és most, a tény ugyanaz, csak az idők és személyek változnak. Világosnál lerakta a fegyvert Görgei, azért, mivel – állítása szerint – már nem volt reménye többé a győzelemre. 1875-ben kapitulált Tisza azért, mivel, mint politikus biztosan átlátta, hogy ha ő most meg nem szünteti a közjogi harcot, a jobboldal okvetlenül bukni, s az ellenzék végre annyi küzdelem után, diadal-maskodni fog.” Kun Pál: *Ne csüggedjünk*. Magyar Újság, 9. évf. 68. sz. 1875. március 24. 1–2.

⁷ *Képviselőházi napló*, 1878. 3. köt. 302–303.

lemetlenséget, nem követtek el a nemzet ellen annyi bűnt, mint elkövetett maga Tisza Kálmán miniszterelnök úr, a ki, ha nem említtem is azt, miszerint politikai hitehagyottsága által (*Derültség a jobboldalon*) e haza területén egyidőre legalább meghonosította a nemzet testén rágódó rákfenét, a közösügyeket.”⁸ A következő évben az újoncozás vitájánál fejtette ki, hogy „a világosi gyalázatos árulás és az 1867., valamint az 1878-iki közösügyes kiegyezkedések, mely kiegyezések utóbbika a jelenlegi miniszterelnök Tisza Kálmán úr politikai hitehagyása, hogy ne mondjam árulása következtében köttetett meg – megfosztották a nemzetet őseink vérével szerzett és fentartott ezredéves önállósága és függetlenségétől, hazánkat osztrák tartományúvá süllyesztették és a nemzetet Ausztria és Bécsnek uszályhordozójává, szolgáljává, adófizetőjévé tették, e nemzetet az anyagi megsemmisülés örvényébe mérítették, koldusbotra juttatták.”⁹ Máskor így támadta Tiszát: „...meglepő rám nézve, hogy a király ő Felsége megtűr a miniszterelnöki székben egy oly egyéniséget, (*Zajos derültség. Felkiáltások jobbfelől: Rendre!*) a kit e képviselőházban és így a nemzet, az egész világ színe előtt mindennek elmondottak már, csak magyar érzelmű jó hazafinak nem, kiról a közvélemény e szavakat hangoztatja: Görgey Világosnál, Tisza Kálmán úr e képviselőházban...” A házelnök azonnal figyelmeztette a képviselőt.¹⁰ Az 1886-os költségvetés vitájában Csanády ismét elővette állandó szófordulatait, és újfent kijelentette, „Görgey Világosnál, Tisza Kálmán meg e képviselőházban elárulták e hazát,” amiért az elnök szokás szerint rendre utasította.¹¹

A legendás függetlenség párti, már 1848-ban is képviselő Madarász József is gyakran emlegette a „világosi árulást” – az árulót nem nevesítve. 1871. december 5-i, kiegyezést bíráló beszédében fejtette ki, hogy „a világosi árulás s az osztrák császári hatalom törvénytelen, igazságtalan fegyveres elnyomása által Magyarország alkotmányától megfosztott.”¹² 1879-ben pedig a költségvetés tárgyalásánál: „...a múlt meggyőzőtt bennünket arról, miszerint az 1848–49-iki önvédelmi harcaink következtében voltak e hazában igen nagy számmal oly reactionárius árulók, a kik a muszkák segítségül hívása következtében előállították a világosi gyalázatos árulást, a mely árulásnak következménye volt a 18 évi önkényuralom. [...] a nemzet jelenlegi szerencsétlen helyzetének szerintem oka a világosi árulás, a 67-iki közösügyes kiegyezkedés, mely megfosztván Magyarországot a nemzet ezredéves önállóságától, függetlenségétől, hazánkat osztrák tartománnyá süllyesztette. [...] mint mondtam, én a nemzet szerencsétlen helyzetének okául a világosi árulást, a 67-iki kiegyezést, és ennek koronáját, Tisza Kálmán miniszterkedését tartom, – a költségvetést el nem fogadom.”¹³ Az idézetből jól látható, hogy Madarász a világosi árulás alatt nemcsak és kizárólag Görgeit értette, hanem mindazokat, akik véleménye szerint tudatosan hozzájárultak a szabadságharc bukásához.

Ugyanebben a vitában jelentette ki a függetlenség párti Eötvös Károly, hogy Kossuth és Deák volt az újabb idők két igazi nagy magyar embere. A kormánypárti Jókai Mórnak, illet-

⁸ *Képviselőházi napló*, 1881. 3. köt. 215.

⁹ *Képviselőházi napló*, 1881. 9. köt. 6. 1883. január 12. Az 1885. évi költségvetési vitában szinte szóról szóra megismételte fenti szavait. *Képviselőházi napló*, 1884. 4. köt. 18. 1885. február 6.

¹⁰ *Képviselőházi napló*, 1884. 2. köt. 54. 1884. december 6.

¹¹ *Képviselőházi napló*, 1884. 7. köt. 324. 1886. január 13.; 9. köt. 251.

¹² *Képviselőházi napló*, 1869. 18. köt. 240–241.

¹³ *Képviselőházi napló*, 1878. 3. köt. 302–303. 1879. március 1. Madarász egyébként 1883-ban megjelentetett emlékiratai szerint már a szabadságharc alatt a kezdetektől ellenszenvvel viseltetett Görgei ellen, s természetesnek vette annak árulását. Madarász József: *Emlékirataim*, 1831–1881. Budapest, 1883. Kosáry: *A Görgei-kérdés története*, II. 54–55.

ve a kormánynak szegezte a kérdést: „...hát miként tisztelik ők a nemzetnek e két valódi nagyságát? E két valódi nagyságot tisztelték akként igenis, hogy a mit az egyik alkotott 1848-ban, azt tönkre tette Görgei és a mit a másik alkotott 1867-ben, tönkretette Tisza Kálmán (*Élénk tetszés balfelől.*) Tönkretette mindegyik az orosz barátság segítségével hívásával.”¹⁴

Pozitív kontextusban is megjelent azonban Görgei neve. 1883. február 21-én a fegyver- és vadászati adóról szóló törvényjavaslatok tárgyalása során a függetlenség párti Irányi Dániel – egykori 1848-as képviselő és 1849-ben a főváros teljhatalmú kormánybiztosa –, míg a vadászati adó elvét támogatta, de javasolt mértékét ellenezte, a fegyveradó teljesen elvetve beszédében. Kifejtette, hogy honvédelem céljából is szükséges a fegyverek szabad tartása, hisz az ellenséges támadás esetén népfelkeléssel lehet támogatni a reguláris alakulatokat, az adókivetés azonban bizonyosan csökkenteni fogja a fegyvertartási kedvet. Emlékeztette arra képviselőtársait, hogy 1848-ban Perczel Mór és Görgei hogyan kerítette be Roth és Philippovich nyolcezer fős horvát seregét Ororánál egy kisebb reguláris sereggel, amelyet viszont nagyszámú felkelő csapat támogatott. A siker egyik tényezője épp az volt, hogy a horvátok őket is reguláris katonáknak nézték.¹⁵

1884. október 24-én a függetlenségi Thaly Kálmán a válaszfelirati vitában élesen bírálta a Tisza-kormányt: „...az akadémiában is, a t. miniszterelnök úr társadalombomlasztó befolyása annyira jutott, hogy a választásoknál ama legújabbban Görgeyt rehabilitálni akaró férfiak mindenki ellen, a ki nem a kormánypárthoz tartozik, a választásoknál formális korteskedést visznek végbe.”¹⁶

1886 elején, mikor Tisza Kálmánt egy németül elhangzott beszéde miatt támadták, a miniszterelnök kijelentette, hogy a magyar állameszmét „lehet német nyelven is védeni, valamint a csatákat is 1849-ben legnagyobb részt német nyelven irt napi parancsnok alapján nyerték meg”, a szélsőbalról azonnal bekiabálták, hogy „igen, a mit Görgey adott ki!”, ugyanakkor elhangzott Bem neve is.¹⁷ Öt nappal később Thaly reflektálva Tisza mondatára kijelentette: „Hát ezzel leginkább Görgey Arthurra méltóztatott célozni. (*Élénk ellenmondások jobbfelől.*) Én tehát üdvözlöm a miniszterelnök urat, először mint germanisort, azután mint Görgey Arthur védelmezőjét.”¹⁸ Thaly 1887-ben a honvédelmi minisztérium költségvetésének tárgyalásánál is a fentiekhez hasonló módon kiabált be.¹⁹

A népfelkelésről szóló törvényjavaslat vitája során, amikor a kormánypárti Kőrösi Sándor képviselő a hadi törvények kapcsán kijelentette, hogy jól ismeri azokat, hiszen ő maga „az 1848–49-iki években létezett Görgey-féle legjelentékenyebb hadseregünk táborkarának főhadbírája” volt, a szélsőbalról bekiabáltak: „Szép ajánló levél!” Kőrösi hevesen védte igazát: „Igenis az ajánló levél! [...] Nálunk, a szabadság hőseinél is e törvény volt érvényben.”²⁰

Görgei állítólagos 6000 forintos nyugdíja tárgyában az antiszemita párti Szemecz Emil képviselő interpellációt intézett a belügyminiszterhez – aki egyben a miniszterelnök is volt –, valamint a honvédelmi miniszterhez 1887. január 24-én. Szemecz utalt a Görgei rehabilitációjára 1884 tavaszán indult mozgalomra is, majd rátért arra a napok óta terjedő

¹⁴ *Képviselőházi napló*, 1878. 3. köt. 221. 1879. február 28.

¹⁵ *Képviselőházi napló*, 1881. 10. köt. 197.

¹⁶ *Képviselőházi napló*, 1884. 1. köt. 211. A rehabilitációs mozgalomra: Kosáry: *A Görgey-kérdés története*, II. 55–62.

¹⁷ *Képviselőházi napló*, 1884. 7. köt. 371. 1886. január 15.

¹⁸ *Képviselőházi napló*, 1884. 8. köt. 72.

¹⁹ *Képviselőházi napló*, 1884. 16. köt. 34. 1887. február 25.

²⁰ *Képviselőházi napló*, 1884. 12. köt. 64–65. 1886. május 11.

hírre, miszerint a mozgalom valódi célja az volt, hogy a „szomorú emlékű” tábornoknak nyugdíjat fizethessenek. A képviselő szerint nincs olyan ember Magyarországon, aki nyugdíjat szavazna meg neki. „Fogadják részvéteimet, mert Görgey Arthur előtt állott a becsületes meghalás s a tisztességes capitulatio, a helyett, hogy társait akasztófára juttatta volna.” Ezért úgy gondolja, a miniszterelnök hazafiságát ismerve biztos a nemleges válaszban, de a közvélemény megnyugtatása érdekében mégis felteszi a kérdést, hogy fizetnek-e a tábornoknak valamely országos alapból nyugdíjat. Ha a hír mégis igaznak bizonyulna, hajlandó-e Tisza letiltani a nyugdíj folyósítását?

Tisza válaszában kijelentette, „meg vannak a szóban levő egyénre nézve nézeteim; de én megtartom azt, a mit a képviselő úr is maga elé tűzött és azt mondom, hogy az események és az abban szereplők felett itélni a történelemnek lesz feladata.” Leszögezte, hogy sem Görgeinek, sem másnak „országos alapból, vagy honvédségélyezési célból megszavazott alapból a nélkül, hogy vagy a törvényhozás, vagy azon bizottság, mely ezen alapból segélyezésre és nyugdíj megszavazására hivatott, megszavazta volna, nyugdíja nem lehet”, vagyis nem utalványoznak semmit. Szemecz azonban érzékenyen vette észre a fogalmazásbeli finomságokat, és nem hagyta magát félrevezetni. Emlékeztette Tiszát arra, léteznek az országgyűlés döntésétől független és nem nyilvános számadású alapok: „...nagyon óhajtottam volna, ha a t. miniszterelnök úr a »megszavazott« szót kihagyta volna, mert szerettem volna világosan hallani, hogy nem csak a megszavazott összegekből, hanem még azon kívül azon alapból, melynek nevét sükségtelennek tartom megnevezni, sem fizettetett ki semmi.” Tisza elutasította a további felvilágosítást – jogosan –, mondván, „feleltem szóról-szóra úgy, a mint a kérdés hozzám intézve volt, azontúl felelni pedig nem tartozom”. Szemecz még egyszer magához ragadta a szót, és újabb, konkrét kérdést tett fel egy bizonyos „bukaresti alapból” történő kifizetésre, amiről Tisza kijelentette, hogy ilyen alap nem létezik, illetve minisztersége előtt volt egy pár ezer forintos összeg lefoglalva, de azt már céljainak megfelelően elköltötték.²¹ Tisza, bár az interpellációs kérdésre valóban a szó szoros értelmében a valóságnak megfelelően felelt, az igazságot nem árulta el: a kormány 1884-től 2400 forint nyugdíjat folyósított Görgeynek, ráadásul maga Tisza üzentte meg, hogy „sem kérni, sem megköszönni nem kell, csupán azt tudatni vele”, hogy elfogadjá-e.²²

1889-ben gróf Károlyi Gábor függetlenségi párti képviselő a véderő javaslat vitája közben – szűzbeszédében – így bírálta Tisza Kálmánt: „S a generális így vezeti táborát a capitulatio felé. Szép lesz, legalább a história fel fogja említeni, hogy két capitulatio volt ez országban: az egyik Görgey-é Világosnál a muszka előtt, a másik Tisza Kálmáné, a magyar jognak, a magyar alkotmánynak capitulatioja Tisza Kálmán által itt e házban a közös hadsereg előtt. (Élénk tetszés és éljenzés a bal- és szélső baloldalon.) Tudja-e a miniszterelnök, hogy mily melléknévvvel bélyegezte meg a nemzet Görgeyt? (Mozgás jobbfelől) tudja-e ezt s nem gondol-e arra, hogy rajta is megeshetik ez? (Élénk tetszés a szélső baloldalon.) Kell-e nagyobb bizonyíték arra, hogy ez nem capitulatio?”²³ Mikszáth Kálmán karcolata szerint volt egyéb beszólás is a beszédnél, amelyet nem rögzítettek az országgyűlési gyorsírók. Nevezetesen, egy kormánypárti képviselő bekiabált, hogy volt egy harmadik kapituláció is, „a majtényi síkon; a Károlyié!” Mivel a naplóban ez nem olvasható, azt sem zárhatjuk ki, hogy csupán az író élce volt.²⁴

²¹ Képviselőházi napló, 1884. 14. köt. 185–187.

²² Idézet forrása: Kosáry: *A Görgei-kérdés története*, II. 134.

²³ Képviselőházi napló, 1887. 8. köt. 137. 1889. január 26.

²⁴ Mikszáth Kálmán, *Cikkek és karcolatok* 27, 1888. július–1889. január, (Mikszáth Kálmán Összes Művei, 77.). S. a. r. S. Fürth Éva, Rejtő István. Budapest, 1983. 183.

Ugyanebben a vitában a korábban függetlenségi párti, ekkor már antiszemita programmal megválasztott Csatár Zsigmond jelentette ki: „A világsi sirt árulás idézte elő, abból lehetett még feltámadni, de abból a sírból, mélyen t. ház, a melyet a nemzet többsége ás a nemzetnek, abból többé feltámadni nem lehet.”²⁵

Az 1852-ben felállított Hentzi-szobor körül többször lángolt fel heves vita az ellenzék és a kormány között. 1892-ben a budai honvédszobor avatási ünnepélye miatt robbant ki polémia, ugyanis a Tisztelt Ház elé 1892. október 17-én benyújtott meghívó szerint a szobor leleplezését követően a vendégek átvonultak volna a Szent György térre, hogy megkoszorúzzák az ottani szobrot is.²⁶ Ott egyetlen alkotás állt: Hentzi emlékműve... Másnap két és fél óráig, majd 19–21. között majd napi 4 órában vitatkoztak a témáról, ahol természetesen Görgei is előkerült. A függetlenségi Visontai Soma idézte Horváth Mihály könyvéből Görgei jelentését a főváros Hentzi parancsára történt lövetéséről. A nemzeti párti Sághy Gyula pedig hosszasan idézte Görgei Budapesti Hírlapban megjelent nyilatkozatát, aki jelen körülmények között szintén ellenezte Hentzi szobrának megkoszorúzását. Végül október 22-én Ivánka Imre, a szoborbizottság elnöke levélben tudatta az országgyűléssel, a viták miatt elnapolják a november 2-ára tervezett avatást, így az országgyűlési vitát is lezárták.²⁷ Az emlékművet végül 1893. május 21-én leplezték le, Hentzi szobrának megkoszorúzása nélkül, amelyet egyébként erős rendőrsorfallal biztosítottak.

A szobor-vita 1898-ban támadt fel újra, amikor az indemnitásról tárgyalva a kossuthianus Hentaller Lajos független képviselő kijelentette, pártja többek közt azért sem szavazza meg a napirendet már majd egy hónapja, mert még mindig áll Hentzi szobra, illetve áthelyezésének terve is botrányos: „...a kivel én felnőtt korom óta folytonosan ellenségeskedésben vagyok, (*Halljuk! Halljuk!*) s a kinek én a nevét gyűlölni tanultam gyermekkoromban, ez Görgey Arthur. Görgey Arthur a jó katonának, a tisztességes katonának megadta a katonai fényt, katonai díszet. Ott volt a Vácnál elesett Götz tábornok, a kit katonai pompával temetett el. Kérdezzék meg, miért nem temetette el katonai pompával Hentzit?”²⁸ A mai politikai viták tükrében szokatlanak tűnhet számunkra, de a szobor kapcsán lényegében történelmi vita folyt az országház falai között, ami azonban a korban egyáltalán nem volt példátlan. A felszólalásokban korabeli leveleket, visszaemlékezéseket, történelmi munkákat idéztek Hentzi szerepéről, illetve igazuk bizonyítására. Ez történt november 21–22-én vagy december 1-jén is.²⁹ 1899 őszén újból előkerült a téma. Thaly Kálmán szerint Görgei „önök előtt bizonyosan nagy tekintély, (*Derülség a szélső baloldalon*) mert ő azt cselekedte Világosnál, a mit önök akartak és akarnak most is. (*Úgy van! a szélső baloldalon.*) Hát hogy

²⁵ *Képviselőházi napló*, 1887. 10. köt. 139. 1889. március 21.

²⁶ A Hentzi-szoborra lásd: Borbély János: *Heinrich Hentzi Magyarországon. „Sárkányölő Szent Györgytől” a „vaskísértetig”*. Aetas, 21. évf. (2006) 4. sz. 88–114.; Czaga Viktória: *A Harcos Emlék – szoborsors Magyarországon. (A Hentzi-emlékmű története)*. In: A Hadtörténelmi Múzeum Értesítője – Acta Musei Militaris in Hungaria. 6. Budapest, 2003. 79–112.

²⁷ *Képviselőházi napló*, 1892. 6. köt. 35–120.; *Képviselőházi irományok*, 1892. 5. köt. 171. sz. iromány.; Horváth Mihály: *Magyarország függetlenségi harcának története 1848 és 1849-ben*. Genf, 1865. 2. kötet. 596.; az idézet szöveg kritikai kiadása: *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése 1848–1849*. Összeállította, szerk. és az előszót írta: Hermann Róbert, Budapest, 2001. 361–363.; Görgei nyilatkozata: *Budapesti Hírlap*, 12. évf. 289. sz. 4., 1892. október 19. Újra kiadva elírt dátummal: *Görgei Artúr válogatott írásai. Értekezések, vitairatok, cikke, interjúk 1848–1915*. Vál. és s. a. r. Hermann Róbert. Budapest, 2018. 423–425.

²⁸ *Képviselőházi napló*, 1896. 18. köt. 203–206. 1898. november 15. A szobrot a Hívösvölgyi úti katonai nevelőintézetbe helyezték át 1899-ben.

²⁹ *Képviselőházi napló*, 1896. 18. köt. 258–282.; *Képviselőházi napló*, 1896. 19. köt. 64–67.

zenáiális katona volt, azt én is elismerem; tudta is ő a katonai szokásokat, hiszen az osztrák hadseregben is sokáig szolgált és megismerkedett a reglement minden dolgával. Mídhon Götz tábornok elesett az ő csapatai ellen vívott ütközetben Vácnál, Görgey Arthur tudta, mit csinál: kivezényelte a győztes honvédséget és a honvédek ágyúit és Götznek ünnepélyes temetést rendeztetett, mint ellenfél előtt vitézül elesett tábornoknak és a honvédgályúk díszlővései dörögtek az osztrák tábornok sírja felett. De Hentzivel szemben nem cselekedte meg ugyanezt; disztíngvált, mert tudta, hogy Hentzi a magyar alkotmányra letett esküjét szegte meg.”³⁰

1894-ben a polgári házasságról szóló vitában csupán érdekes hasonlatként került elő Görgei neve. A konzervatív, ellenzéki nemzeti párti Berger Ignác, lamentálva a polgári házasság megfelelő formájáról, kijelentette: „...ha tőlem függne, én is úgy tennék, mint az a szerencsétlen 48-as honvéd, a kit, bár művelt ifjú volt, a szigorú fegyelmet tartó Görgey botbüntetésre ítelt. Az pedig azt mondta: Inkább lőjjenek agyon, mint megbotozzanak. Hát minket is vagy agyonlőnek, vagy megbotoznak. Én pedig azt mondanám, inkább lőjjenek le!”³¹

1896. március 20-án a függetlenségi Lits Gyula a millennium kapcsán javasolta Fejérváry Géza m. kir. hadügyminiszternek, hogy azzal bizonyíthatná hazafi érzelmeit és alkotmányos felfogását, ha javasolná a királynak, hogy a magyar ezredeket magyar történeti nevekkel lássák el, de leszögezte: „Ne tessék megijedni, nem a 48-iki eseményekből vett neveket értek... Jól tudom, hogy ez bizonyos érzékenységet sértene. A nemzet és a koronás király a feledés fátyolát borították azon félreértésre; én e fátyolt föllebbenteni, hegedő sebet feltépní nem akarok. De nem is szívesen kívánnám ezt, mert hisz a szabadságharcnak katonai tehetség dolgában egyik legkimagaslóbb alakja volt Görgey; no már ennek nevét nem akarom így megörökíteni!”³²

1902-ben, amikor a kolozsvári Máttyás-szobor avatásakor a katonazenekar a *Gotterhalte*t, a császári himnuszt játszotta, a magyarok a Kossuth-nótát, a Himnuszt és a Szózatot kezdték énekelni. A kirobbant zavargásokban a rendőrök megverték Nessi Pál függetlenségi képviselőt, egyben tartalékos tisztet, amiből az országgyűlés előtt mentelmi ügy kerekedett. Vázsonyi Vilmos ellenzéki képviselő a következőket találta mondani a vita során: „Görgeynek és táborának fellépése Kossuth Lajos ellen mi volt egyéb, mint a szoldateszka fellázadása. [...] Ez az ellentét a szoldateszka és a parlamenti rendszer között mindenkor fennállott és minden nemzet, a mely féltékeny szabadságára, alkotmányára, első sorban a hadsereggel szemben védelmezi meg a maga szabadságát és parlamenti szuverenitását.”³³

1902-ben a Fejérváry hadügyminiszter által benyújtott újonclétszám emeléséről szóló törvényjavaslat kapcsán szokás szerint óriási vita robbant ki, ahol természetesen újra előkerült Görgei neve. Gabányi Miklós függetlenségi párti képviselő végtelen naivitással és romantícizmussal állította: az osztrákok azt mondták az orosz kormánynak, „hogya nem adtok nekünk segítséget, tudjátok meg, hogy az a rebellis magyar nemzet, magyar nép, ha nem oly nagy tömeg is, olyan csodákat csinál, hogy elfoglalja egész Ausztriát és most már Bécs felé indul. Hogy ha megharagszik, vagy ha jó kedve lesz hozzá, olyan hősies ez a nemzet, hogy elfoglalja az egész Oroszországot is. Megijedt a gyáva muszka, (*Derültség.*) mert

³⁰ További felszólalások a szoborral kapcsolatban: *Képviselelőházi napló*, 1896. 24. köt. 74–82.

³¹ *Képviselelőházi napló*, 1892. 17. köt. 261. 1894. március 17.

³² *Képviselelőházi napló*, 1892. 31. köt. 264. 1896. március 20.

³³ *Képviselelőházi napló*, 1901. 9. köt. 152. 1902. november 25.; Nessi Pál ügyére lásd: Eötvös Károly: *Harc a nemzeti hadseregért*, Budapest, 1906. 132–158.; legújabban: Nagy Ildikó: *Himnuszt, Szózat kontra Gotterhalte*. Aetas, 32. évf. (2017) 4. sz. 41–44.

épen olyan, mint az osztrák, és azonnal kirendelt 250.000 katonát az osztrákok segítségére. [...] De jött akkor a hazaáruló Görgei Arthur és dacára a 13 hős tábornok és a főbb tisztek ellenzésének, a hadsereget vezette Világos felé és ott lerakatta velők a fegyvert. [...] Akkor szolgáltatta ki Görgei Ausztriának Magyarországot a 13 hőssel együtt, Ausztria pedig kiszolgáltatta a hóhérnak; az Isten úgy verje meg érte, a mint megérdemli.”³⁴ 1904-ben az udvar költségvetésének tárgyalásakor lényegében szó szerint megismételte szavait, hozzátéve: „Én előttem nem rehabilitálja Görgeyt senki.” Nem kímélte báró Feilitzsch Artúr képviselőházi alelnököt sem: „...azt hiszi, hogy neki éjjel-nappal csengetnie kell és mindig kiabálni hozzá. (*Derültség.*) Az az egy kérésem lenne hozzá, hogy legalább a nevét magyarosítsa meg pl. Fáira, és vegyen fel más keresztnévet is, hogy ne hívják úgy, mint Görgey Arthurt.”³⁵

Egyébként az 1902-ben benyújtott, fent említett újonozási törvényjavaslatához tartozik a képviselőházi irományokban található egyetlen Görgei-említés. A városok és vármegyék ekkor óriási számban nyújtottak be a képviselőházhoz feliratokat és kérvényeket, amelyek közül az egyikben Bánffyhyunad nagyközség, Magyargyerőmonostor, Középlak és Nagymás községek polgárai kérték az önálló magyar hadsereg visszaállítását, aminek legnagyobb akadályát Fejérváryban látták, aki javaslatával most még nagyobb terheket kíván rakni a magyarság vállára. A hadügyminisztert Metternich, illetve a magyarok kárára politizáló többi bécsi kancellárminiszter közé sorolták, akik politikája „tetszetős volt az osztráknak, de káros volt a magyarnak; hasonlít működése az 1849-iki gyászos tábornok viselkedéséhez is, mert bukik időnként minden kormányférfiú, de ő mégis marad állandóan épen, mint megmenthette saját bőrét az a tábornok és bitófára küldte az aradi 13 vértanút és a többi áldozatokat. Isten mentsen, hogy Fejérváry Géza személyét összehasonlítsuk Metternich s Görgey személyével, de megbocsát a világ, ha kijelentjük, hogy lehetetlen a Fejérváry ténykedéseiből vissza nem emlékezni a Metternich és Görgey Arthur ténykedésére.” Egrészt arra kérték a minisztert, hogy vonja vissza a javaslatát, másrészt az országgyűléshez fordultak, hogy addig ne szavazza meg a javaslatokat, míg nem nyújtanak be javaslatot az önálló hadsereg felállításáról.³⁶

1908. május 20-án Nagy György, a rövid életű Függetlenségi és '48-as Balpárt képviselője Buda 1849-i visszafoglalásának emlékére indítványozta, a ház hozzon egyhangú határozatot, „hogy Budavár bevétele szabadságunk egyik legfényesebb fegyverténye”, valamint a képviselőház nevében másnap helyezzenek el koszorút a budai honvédszobornál. Javaslatát a ház elfogadta, a miniszterelnök kérésére viszont indítványának azt a részét visszavonta, hogy ülészünet is legyen másnap. Felszólalásában Görgei hadijelentését idézte.³⁷

1914 márciusában a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban a második Wekerle-kormány korábbi igazságügy-minisztere, Polónyi Géza kijelentette, hogy a honvédségnél, az akadémián és az alreáliskolákban használatos történelemkönyvben csupán két magyar tábornok-

³⁴ *Képviselőházi napló*, 1901. 12. köt. 363. 1903. március 6.

³⁵ *Képviselőházi napló*, 1901. 26. köt. 372–375. 1904. július 11.

³⁶ *Képviselőházi irományok*, 1901. 21. köt. 242. 298. sz. Sorozata azon feliratoknak és kérvényeknek, melyek „az 1889. évi VI. törvényzcikk 14. §-ának módosításáról, illetve a közös hadsereg és a honvédség ujonczlétszámának megállapításáról” szóló 199. sz. törvényjavaslat ellen, valamint „az 1903. évben kiállítandó ujonczok megajánlásáról és póttartalékosoknak a közös hadsereg és haditengerészet békelétszámának kiegészítése végett kivételesen leendő igénybevételéről” szóló 200. sz. törvényjavaslat ellen a képviselőházhoz benyújtottak. 1903. március 10.

³⁷ *Képviselőházi napló*, 1906. 19. köt. 55–56. Az itt idézet levél kritikai kiadása: *Kossuth Lajos és Görgei Artúr levelezése*, 373.

ket említenek fényképekkel együtt: Radetzkyt és Görgeit. Farkas Pál nemzeti munkapárti képviselő bekiabálása szerint Görgeinek ott is a helye. Polónyi szerint viszont „nem Görgeyvel kezdődik azoknak a nemzeti hősöknek tábora, kiket a nemzedékeknek figyelmébe kell ajánlani”, mire Farkas újra közbeszólt: „Lesz idő, mikor a későbbi nemzedékek igazságot fognak szolgáltatni Görgeynek!” Polónyi folytatta: „Nem akarok kitérni arra, hogy ezen korszaknak egyik szimptomája a Görgeyről való rehabilitációs irodalom is. Nem szólok ehhez, mert mindenkinek megvan hozzá a joga, ki áruulás vádjá alatt áll, hogy ártatlanságának bizonyítékait a történelem számára felkutassa.”³⁸

1916. szeptember 15-én a közös külügyminiszter magyar országgyűlés előtt való kötelező megjelenése tárgyában benyújtott törvényjavaslat vitájában, amely egyébként a vonatkozó kiegészítési törvénycikket alapvetően változtatta volna meg, elhangzott egy hasonlat Bakonyi Samu nemzeti munkapárti képviselő szájából, miszerint „a külügyminiszter úr ne játssza előttünk Kossuth Lajost és ne tegye meg Conradot Görgeynek, mert az a kép, melyet a külügyminiszter úr nyilatkozata elének tár, ezt a pszichét mutatja előttünk.”³⁹

Végül 1917-ből olvashatunk utoljára Görgeivel kapcsolatos beszédet a dualizmus korából. A már többször citált Polónyi a magyar nemesi testőrséggel kapcsolatban interpellálta a miniszterelnököt, amikor a következő pozitív állítást tette: „1848-ban a magyar gárdának még azok a tagjai is, akik nem tudtak magyarul, folyamodványt adtak be, hogy szabadsággoltassanak és hogy ők bevonulhassanak a magyar zászlónak védelme alá. Becsületükre válik. Ezek közé tartozott Görgey és Klapka is: méltóztatnak emlékezni. Valamennyi gárdista közül egy sem akadt, aki megvárta volna szabadságolás iránti kérvényének elintézését, ott a fronton a magyar nemzeti zászló alatt teljesítette mint hazafi, becsületesen és híven kötelességét.”⁴⁰

Görgei Artúr halála

Görgei haláláról a főrendiházban Jósika Sámuel főrendiházi elnök így emlékezett meg az 1916. június 7-ei ülésen: „...kegyeletes kötelességeink teljesítésével kapcsolatban legyen szabad még néhány szóval felidézni e házban is szabadságharcunk nemrég elköltözött egyik kiváló vezéralakjának emlékét. Görgei Arthur neve a hozzá fűződő minden dicsőséggel és még életében kiengesztelődött tragikummal együtt immár a történelemé. Ennek lapjaira tartozik nemcsak meteorszerű hadvezéri pályája, hős katonai egyénisége, hanem az a nem kevésbé hősi lélekerő is, mellyel egy nagy küzdelem elbukásának ódiumát éveken át viselte. Történelmi alakjának és szereplésének jelentőségénél fogva helyénvalónak találtam a ravatala körül megnyilvánult országos részvéthez a főrendiház koszorújával is járulni (*Helyeslés.*) s kérem ehhez utólag a méltóságos főrendek jóváhagyását. (*Élének helyeslés.*) Azt hiszem, kimondhatom, hogy eljárásomat méltóztatnak jóváhagyni.”⁴¹

A képviselőházban szintén ezen a napon Beóthy Pál házelnök a következőket mondta: „A Gondviselés kifürkészhetetlen rendelése folytán szokatlanul hosszú élettartam jutott osztályrészül annak a férfúnak, aki majd két emberöltővel ezelőtt a nemzet sorsát tartotta kezében. Szabadságharcunk tüneményes dicsősége és gyászos tragédiája egyaránt fűződnek nevéhez s azt a korlátlan felelősséget, mely e tragédia szükségszerű következményeként rá hárult, megilletődést keltő lelki erővel, zokszó nélkül viselte. Ezek az események ma

³⁸ *Képviselőházi napló*, 1910. 23. köt. 97. 1914. március 18.

³⁹ *Képviselőházi napló*, 1910. 22. köt. 174. 1916. szeptember 15.

⁴⁰ *Képviselőházi napló*, 1910. 35. köt. 108. 1917. március 14.

⁴¹ *Főrendiházi napló*, 1910. 4. köt. 212.

már a történelem megítélése alá tartoznak; nem volna tehát helyénvaló, hogy most, e helyről bíráljam azt, aki túlemlkedett már az emberi megítélés szűk körén. Bizonyára kienkesztelődött, kegyeletteljes érzelmekkel állunk a sokat szenvedett, kivételes nagy elméjű, magyar hadvezér hantja előtt ma, mikor az ő honvédekének unokái a népek nagy csataterein soha el nem múló dicsőséggel küzdik ki e nemzet szebb és boldogabb jövőjét. [...] Indítványozom, hogy e törvényhozó testület Görgey Artúr történelmi nagyságú egyéniségének kijáró kegyeletes érzelmeit, elhalálózása felett érzett fájdalmas részvétét jegyzőkönyvébe iktassa.” Az *Est* című lap tudósítása szerint a beszéd alatt az ellenzéki képviselők egy része elhagyta a termet. Polónyi Géza pedig így tiltakozott a javaslat ellen: „Én magára is szívesen kontribuálok az igen t. elnök úr azon felfogásához, hogy Görgey Artúr a lezajlott nagy szabadságharcnak egyik kimagasló történelmi alakja volt. De, t. ház, kétségtelen dolog hogy Görgey Artúr egyideig a nemzetnek osztatlan közvéleménye szerint súlyos vádnak terhe alatt küzdötte végig életét. [...] E vádak felett kétségtelenül a történelem lesz hivatva ítéletet mondani. Én magam a frissen hantolt sír mellett tartózkodom ennek a vádnak még csak felemlítésétől is. (*Mozgás jobb felől.*) Azonban, t. ház, miután az elnök úrnak indítványa a részvétnyilatkozat értelmében könnyen kelthetné azt a feltevést a történetíró előtt, hogy mi ennek az emlékek rehabilitációját is kimondtuk mai határozatunkkal – aminek könnyen az a színe lehetne, hogy a szabadságharcnak más nagy alakjait pedig elítélnék – (*Ellenmondások.*) nehogy e tekintetben szavazatomnak bárminő téves értelmezés adathassék s nehogy ez történelmi rehabilitációnak legyen tekinthető, ez okból a magam részéről kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az elnök úr indítványához hozzá nem járulok.” A napló szerint véleményével azonban egyedül maradt, mert senki más nem szólt a kérdéshez, így az elnök lezártan nyilvánította a vitát és elfogadottnak az előterjesztést. Amikor az ellenzéki képviselők szavazást követelve kiabáltak be az ülésbe, *Az Est* szerint az elnök csak legyintett, és folytatta tovább az elnöki előterjesztéseket.⁴² Görgei halálának két ház előtti bejelentése és méltatása is rámutat, hogy a dualizmus hívei ekkorra egyértelműen elutasították az árulási vádakat, és elismerve érdemeit, a nemzeti pantheonba emelték személyét. A korabeli nekrológok hangneme általában tiszteletteljes és elismerő volt, az árulási vád szinte alig bukkant fel, s helyette inkább félreismerést és meghurcolt nemzeti hős alakja bontakozott ki.⁴³

A két világháború között

A világháborút követő első nemzetgyűlésben hamar felbukkant Görgei neve. 1920. augusztus 25-én a vagyon, az erkölcsiség és a személyiség hatályosabb büntetőjogi védelméről szóló törvényjavaslat vitájában az ekkor még kigazda Rupert Rezső emlegette a Magyar Szemle legfrissebb számát, melyben szerinte Kossuth emlékét gyalázták. Nem akarta idézni azokat a szavakat, amelyeket „azért ad írójuk Görgey Artúr szájába, hogy Görgey Artúr, aki ma divatosabb, Kossuth Lajos hatalmas, sírba nem nyomható óriási szellemével szemben talán még hatalmasabbnak, még kedvezőbb színben tűnhessék fel.” Az író Görgeivel mondatra, hogy Kossuth „gyáva és színész” volt.⁴⁴ Rupert Görgei-kritikája tartós maradt. 1939-ben a honvédelemről szóló törvény vitájában, ekkor már a Nemzeti Radikális és Független Párt (Kossuth Párt) egyetlen képviselőjeként a tisztikar politizálásával kapcsolatban emelte

⁴² *Képviselőházi napló*, 1910. 30. köt. 6–7.; *Az Est*, 8. évf. 159. sz. 9. 1916. június 8.

⁴³ Kosáry, *A Görgey-kérdés története*, II. 162–164.

⁴⁴ *Nemzetgyűlési napló*, 1920. 5. köt. 20. Az idézet írás: Komáromi Lajos: *Lemegy a nap*. Új Magyar Szemle, 2. évf. (1920) 1. sz. 69–84.

ki, hogy „ennek sajnálatos tragikus példáját látjuk az 1848-as szabadságharcban, amikor Görgey szembefordult Dembinszkyvel, Guyonnal, Percellel és Bemmel és junták alakultak, amelyek miatt lehetetlenné vált az okos, célravezető, hazát megmentő hadviselés, pedig, ahogyan a viddini levélből tudjuk, az erők csoportosítása, a hadsereg száma, és az egészséges szellem mellett semmi sem hiányzott és ha a tisztikar olyan egységes lett volna, mint a honvédsereg, a szabadságharc egész másképp végződött volna.”⁴⁵

1922-ben egy költségvetési vitában a liberális Méhely Kálmán szólalt fel a Habsburg-dinasztia, illetve a legitimisták ellen. Leszögezte, „akiknek, amikor császári királyi hadsereg kötelékében álltak, le kellett tenni az esküt a császárra, királyra, ... stb., akik ezt az esküt mindenkifejtve valónak tartják, azok megtagadják 48-at, a 48-as hősokeket, akik szintén esküt tettek, megtagadják Görgey tábornokot, az aradi tizenhármát, akik, amikor a döntő fordulat bekövetkezett, a nemzetnek ugyan nem tettek esküt, de a nemzet iránt való kötelességüket eskü nélkül is teljesítették.”⁴⁶

1924. január 8-án Nagy Ernő, a Független Kisgazda-, Földműves- és Polgári Párt (Rassay-párt) tagja az indemnitás vitájában a Károlyi Mihály-féle emigrációval, illetve a hazaárulással kapcsolatban vallotta be, hogy „Görgeyt is hazaárulónak mondotta a közvélemény, sőt szerény magam is hazaárulónak tartottam, de amint kimutatta a történelem, Görgey nem volt hazaáruló és Világos nem volt hazaárulás. (*Urbanics Kálmán: Nekünk meggyőződésünk, hogy Károlyi meg az volt!*) Hibája, talán bűne is lehetett Görgeynek, de hazaáruló nem volt.”⁴⁷ Tíz nappal később Szakács Andor, a '48-as Kisgazda Földműves és Polgári Párt képviselője bírálta a korabeli emlékezetpolitikát: „...egy egészen félszeg hősi kultusz fejlődött ki. A magyar katona legnagyobb történelmi megtettesítőjéül Görgey Artúrt állítják elének, aki a reménytelenségnek, a feltétel nélkül való fegyverletételnek megszélyesítője. Egy nemzet választhat magának hőst, választhatja magának Zrínyi Miklóst, Szondyt, Cambronne-t, vagy bárki más nagy katonát, aki, mikor látja, hogy végenyészetben az ügy, amelyért harcolt, hősileg odadobja és feláldozza magát s ezzel a legmagasztosabb példát nyújtja nemzetének. De hogy miként lehessen egy olyan katonatípust választani hősnak, aki egy katonai bonyodalom egyetlen megoldását — más, esetleg gyakorlati és jobb megoldások vagy lehetőségek helyett, amelyek még öneki is kínálkoztak — a fegyverletételben látja: ezt én egyszerű, természetes, paraszti szemmel nem tudom megérteni.” Felróttá azt is, hogy Kossuth, a negyvennyolcas hősök, illetve a honvédek kultusza is visszaszorulóban van.⁴⁸

Ekkortól közel egy évtizedig csupán egyetlen esetben kerül elő Görgei neve. A külföldi magyar intézetekről és a magas műveltség célját szolgáló ösztöndíjakról szóló törvényjavaslat indokolásában a magyar királyi testőrség palotájáról írva fejtették ki: „...falai közt éltek és működtek Bessenyei György és testőrtársai a magyar irodalom és magyar szellem újjáébresztői s falai közt tanult nem egy kitűnő magyar katona, hogy csak Görgeyt és Klapkát említsük”.⁴⁹ A következő évek vagy az emlékezetpolitikában megfelelő és tárgyilagos helyére kerülő tábornok alakját idézik fel, vagy mint történelmi múltra való hivatkozási alap

⁴⁵ *Képviselőházi napló*, 1935. 21. köt. 427. 1939. január 25.

⁴⁶ *Nemzetgyűlési napló*, 1920. 14. köt. 380.

⁴⁷ *Nemzetgyűlési napló*, 1922. 19. köt. 13.

⁴⁸ *Nemzetgyűlési napló*, 1922. 19. köt. 267.

⁴⁹ *Nemzetgyűlési irományok*, 1922. 18. köt. 151. 1083. sz. iromány. A törvényjavaslatot végül az 1927–1932-es országgyűlésben tárgyalták, ahol az iromány szövegében újra megismételték az idézett sorokat. Lásd: *Felsőházi irományok*, 1927. 1. köt. 256. 18. sz. iromány, illetve *Képviselőházi irományok*, 1927. 2. köt. 208. 44. sz. iromány.

bukkan elő Görgei alakja. 1933. június 19-én mutatták be a háznak a Görgey-emlékbizottság meghívóját, amelyben Görgei visegrádi emlékművének június 24-i avatására hívták meg a Ház tagjait. Almásy László házelnök azt is bejelentette, hogy személyesen fog részt venni az ünnepségen, és várja a képviselőket.⁵⁰ Hasonlóan meghívták az országgyűlés tagjait 1935 májusában a budai Görgey-emlékmű avatására. Ekkor Sztranyavszky Sándor házelnök szintén bejelentette, hogy ő fogja képviselni a Házat és elhelyezni a nevében a koszorút; egyben várta a képviselőket is, akik az újságok tudósítása szerint számosan megjelentek.⁵¹ Érdekességképp jegyezzük meg, hogy az Országgyűlési Múzeum 1941-ben megvásárolta Kisfaludy Stróbl Zsigmond 1913-ban Görgeiről készült márvány mellszobrát.⁵²

1934-ben a költségvetés vitájában Turi Béla, a Keresztény Gazdasági és Szociális Párt ügyvezető alelnöke Gömbös Gyula miniszterelnökkel kapcsolatban mondotta: „Görgey Artúr arcképét mintegy eszményképet, mint a magyar hősök galériájából valót, szobájába tette. Görgey azonban nemcsak a hősiesség miatt, nemcsak a bátorság és a szabadságszerete miatt volt ilyen eszménykép, hanem a törvényességtől való soha el nem térése miatt is, amiről Vácott és Debrecenben hitet tett és amiért a szabadságharcot folytatta. *(Élénk helyeslés és éljenzés a középén és a baloldalon. — Erdélyi Aladár: Nem jó lesz Görgeyre hivatkozni, mert ha én felolvasnám az ő nyilatkozatát, az másképpen szólna!)*”⁵³

A zsidótörvények tárgyalásánál a javaslatokat ellenzők egyik ismétlődő érve a szabadságharcban és az első világháborúban részt vevő zsidó honpolgárok nagy száma és áldozata volt. 1938. május 13-án az első zsidótörvény tárgyalásakor Fábíán Béla, az Egyesült Szabadelvű és Demokrata Ellenzék listavezető képviselője felszólalásában felemlgette az 1848-as szabadságharc zsidó származású honvédeit, és idézte Görgeinek Bernstein Bélához írt levelét. Fábíán ugyanekkor hivatkozott Haynau levelére is, aki azért sújtotta hadisarcral a zsidókat, mert ők teljes mértékben támogatták a szabadságharcot.⁵⁴

A második zsidótörvény tárgyalásánál a szociáldemokrata Peyer Károly sorolta fel azokat a füzeteket, amelyekben a magyar zsidók magyar kultúrához való hozzájárulását taglalták, de megkapta Görgeinek „zsidó honvédekről írt beszédét” is.⁵⁵ Március 10-én Vázsonyi János, a Nemzeti Demokrata Párt elnöke Tasnádi Nagy András igazságügy-miniszter beszédére is reflektált, aki Kölcseyvel, Vörösmartyval és Széchenyivel próbálta érveit alátámasztani. Vázsonyi szavaival: „...bár magam is azt mondom és elismerem, hogy a történelem nem 1848-cal kezdődik, hanem szerintem is a honfoglalással, mégis 1848-ból és az ezt követő időkből kell idéznem, mert a honfoglalás idején még nem léteztek »Gültig zum Nachweis der arischen Abstammung« felírással ellátott okmányok. Idézhetem az elnyomó osztrákokat, Haynaut, idézhetem a legnagyobb magyar költőt, Petőfit és idézhetem Görgeyt, a magyar fővezért. Idézhetem őket és kérdezem, csak a bűnök általánosíthatók? Az érdemek

⁵⁰ *Képviselőházi napló*, 1931. 17. köt. 323.

⁵¹ *Képviselőházi napló*, 1935. 1. köt. 159.; például *Pesti Hírlap*, 57. évf. 116. sz. 7. 1935. május 22.

⁵² *Képviselőházi irományok*, 1939. 8. köt. 531. 699. sz. iromány. A képviselőház könyvtári és múzeumi bizottságának jelentése az Országgyűlési Múzeumnak 1941. évi gyarapodásáról, használatáról és számadásairól.

⁵³ *Képviselőházi napló*, 1931. 23. köt. 131. 1934. május 23.

⁵⁴ *Képviselőházi napló*, 1935. 18. köt. 565. A levlérszlet faksimilében kiadva: Bernstein Béla: *Zsidó hősök a magyar szabadságharcban. Múlt és Jövő*, 1914. 468–470. Újabb kiadása az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárában őrzött eredeti levelek alapján: *Görgei Artúr válogatott írásai*, 485–486.

⁵⁵ *Képviselőházi napló*, 1935. 22. köt. 64. 1939. március 1. Görgei levelét lásd fent.

nem? Mert az előbbiekről ezt már gyakran hallottam, de az utóbbiakról még sohasem. Milyen más volt Görgey Artúrnak, az igaz magyarnak felfogása.” Majd felolvasva Görgei Bernsteinnek írt levelét kijelentette: „...ez volt az igazi nemzeti egység korszaka, ez volt a valódi magyar életmozgalom, ez volt a hamisítatlan csodás forradalom”.⁵⁶ Felsőházi tárgyalása során a javaslatot ellenző báró Prónay György Tasnádi Nagy beszédére válaszul felelt: „...én is tudnék hivatkozni Görgeyre, Deák Ferencre, Kossuthra, Eötvösre, Teleky Józsefere, az Akadémia elnökére, Petőfira és másokra.”⁵⁷

A kisgazda Sulyok Dezső Imrédy Béla miniszterelnököt interpellálta a Popolo d'Italia 1939. január 4-én megjelent és a magyar alkotmány közeli átalakítását bejelentő cikkének tárgyában. Imrédy egy beszédében „a magyar alkotmányról úgy nyilatkozott, hogy van annak egy tétele, amely szerint mindig azt az életformát kell az országnak alkalmaznia, amely pillanatnyilag az országra nézve a leghasznosabb. [...] ha a magyar alkotmány védői, a magyar alkotmány nagy hősei és harcosai ilyen opportunisták és utilitaristák álláspontot vallottak volna, akkor Bethlen Gábor, Bocskai István, a Rákócziak, Kossuth, Görgey és az aradi tizenhárom vértanú nem azt a pályát futották volna meg, amelyet megfutottak; mert az nem volt opportunus, hogy az aradi várbörtön falánál lőjék föbe őket, vagy bitófán végezzék ki őket, sokkal hasznosabb és pillanatnyilag előnyösebb lett volna, ha például a csehek mintájára, behódoltak volna az osztrák kormánynak s ha börtönőrök és a beamterek szerepét játszották volna el a Gesamtmonarchie-ban...”⁵⁸

A nyilaskeresztes Baky László egy földbirtok-politikai törvénycsomag tárgyalásakor 1939-ben jegyezte meg, hogy „nagyon jól tudjuk azt, hogy egyes történelmi családok mindig megtették a kötelességüket és éppen a földművelésügyi miniszter [gróf Teleki Mihály] úr családja is 1848-ban a szabadságharcban a honvédek oldalán harcolt. Ugyanakkor támadásokat kapunk azoktól, akiknek ősét 1848-ban a honvédek hazaárulásért felakasztották. (Palló Imre: *Görgey első komoly ténye a csepeli átkelésnél! — Meskó Zoltán: Rövid előadásokat kell tartani róla a gyengébbek kedvéért!*)”⁵⁹

A független kisgazda párti Bajcsy-Zsilinszky Endre a honvédelmi tárca költségvetési vitájában 1939. november 9-én így értékelte Görgei szerepét: „...utoljára 1848-ban ez az ősi magyar katonai szellem, ez a magyar katonai gyorsaság, ész és fölény és Görgey gyökeres magyar géniusza volt az, amely nem engedte, hogy a magyar szabadságharc nevétségbe fulladjon és ez tette lehetővé az egész világtörténelem egyik legszebb és elsősorban a XIX. század leghatalmasabb felkelésének és szabadságharcának megvalósulását.”⁶⁰ Majd 1943-ban újfent a honvédelmi tárca költségvetésénél jegyezte meg: „...a magyar hadtörténelem, mely fájdalom, nincsen kellőképpen feldolgozva, minden győzelmünket és dicsőségünket a magyar katonai szellem javára kell írja és minden vereségünket — elsősorban Mohit és Mohácsot — az idegenutánzás terhére. Utoljára is, 1848–49-ben végül két világhatalomnak kellett összefognia, hogy Világos alá szorítsa Görgeyt. Mi szüksége van a magyar katonai szellemnek arra, hogy mértéken túl és egyoldalúan tisztelje, vagy éppen utánozza más nemzetek katonai gondolkodását, magatartását, formáit? A magyar honvédhadsereg a világ végezetéig Attila, Árpád, Bulcsú, Szent István, Szent László, Hunyadi János, Mátyás király, Bocskai István, Bethlen Gábor, I. Rákóczi György, II. Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos és

⁵⁶ *Képviselőházi napló*, 1935. 22. köt. 311. 1939. március 10. Tasnádi beszéde: uo. 181. 1939. március 7.

⁵⁷ *Felsőházi napló*, 1935. 4. köt. 172. 1939. április 7.

⁵⁸ *Képviselőházi napló*, 1935. 21. köt. 322. 1939. január 18.

⁵⁹ *Képviselőházi napló*, 1939. 2. köt. 332. 1939. október 19.

⁶⁰ *Képviselőházi napló*, 1939. 2. köt. 505.

Görgey Artúr szuggesztíója alatt kell állnia. Semmi katonai dicsőség sincsen Európában, amely ezt a sorozatot, a katonai színvonalnak ezt a magaslatát túlszárnyalná.”⁶¹

1940. január 26-án a kormánypárti Szeder Ferenc a legkisebb gazdasági munkabérek megállapításáról szóló törvényjavaslat vitájában érdekes párhuzamot vont: „Tudom, hogy Görgey tábornok is »hazaáruló« volt, mert az 1849-es elbukásért valakit oda kellett dobni, – és kit dobtak volna oda, mint őt? Itt pedig az események forгатagában a munkásság lett az áruló, a hazaellenes.”⁶²

A második világháború után

Végül a második világháborút követően, 1947. július 2-án Drózy Győző, az ellenzéki Sulyok Dezső-féle Magyar Szabadság Párt képviselője a szovjetorosz katonai emlékművek és hősi temetők kegyeleti gondozásáról szóló törvényjavaslat vitájában a javaslatot támogatva említette meg, hogy az oroszok 1849-ben is „rendkívül lojálisak és lovagiasak” voltak: „Amikor Világoson megtörtént a fegyverletétel, Rüdiger orosz tábornok maga elé hívatta Görgeyt és felajánlotta neki, hogy ha meg akarja menteni a magyar szabadságharc tábornokainak és elfogott hőseinek életét, akkor vezesse őket a Nagyváradon székelő Paskievics orosz fővezér elé. Nem akarok most foglalkozni azzal a történelmi kérdéssel, hogy miért nem történt ez meg, de bizonyos, hogy ha az orosz tábornok lovagias ajánlatát elfogadták volna, talán nem éri Magyarországot az a szörnyűséges csapás, amelyet az »aradi tizenhárom« nevével tart számon a magyar történelem.”⁶³ Ez volt az utolsó említés Görgeivel kapcsolatban a rendszerváltásig az országgyűlésben. Érdemes megemlíteni, hogy még az 1948. március 15-i centenáriumi országgyűlési megemlékezésen sem hangzott el a neve vagy egyetlen utalás sem rá vonatkozóan, s ez volt a jellemző a centenáriumi emléksorozat egyéb alkalmaira és kiadványaira is.⁶⁴

*

Milyen sajátosságai vannak az országgyűlések Görgei-képének, értelmezésének? A legizgalmasabb korszak kétségkívül az, amikor a kérdés alanya maga is élt még, vagyis a dualizmus kora. Görgei nevét jellemzően ellenzéki – függetlenségi, kiegyezés-ellenes – politikusok emlegették, de személye maga valójában csak három esetben volt az ülések tárgya: Perczel szerencsétlen beszéde kapcsán, a nyugdíjára vonatkozó interpellációban, illetve a halála bejelentésekor. Görgeit valójában csupán néhány képviselő tematizálta a korban. Negyvennyolcas kortársa, a radikális Madarász József; a harcos és tántoríthatatlan ellenzéki Csanády Sándor; a kuruc romantikát megteremtő Thaly Kálmán; Kossuth rendíthetetlen híve, Hentaller Lajos; a századfordulót követően pedig már csak a súlytalan, de szórakoztató Gabányi Miklós és végül az egykori igazságügy-miniszter Polónyi Géza. Nélkülük a Görgei-kérdés lényegében láthatatlan lett volna az országgyűléseken.

Görgei felbukkanása a beszédekben valójában a kormány bírálataként jelenik meg, jellemzően a kiegyezés sarkalatos kérdéseinél – például a költségvetés, illetve a hadügyi törvényjavaslatok vitájához –, egyébként nemcsak a dualizmus, hanem a Horthy-korszak országgyűléseiben is. A függetlenségi ellenzék sokszor sablonos és ismétlődő érvrendszerében minden, ami Kossuthhoz volt köthető, dicsőséges és nemzeti volt, míg vele szemben minden dicstelen és hazafiatlan. De Görgei neve elsősorban nem is csak mint Kossuth ellenfele

⁶¹ *Képviselőházi napló*, 1939. 18. köt. 147. 1943. november 24.

⁶² *Képviselőházi napló*, 1939. 4. köt. 319.

⁶³ *Nemzetgyűlési napló*, 1945. 8. köt. 340.

⁶⁴ Kosáry: *A Görgey-kérdés története*, II. 230–231.

jelenik meg, hanem önmagán túlmutató jelentéssel bírt az ellenzéki politikai zsargonban: az árulás szinonimája lett. Említése valójában nem feltétlenül Görgei személye ellen irányult, hanem a politikai eszköztár részeként olyan állandó szimbólum, toposz – a világsi árulással együtt –, amit mindenki értett, és mindenki be tudta azonosítani az üzenetét: „Görgey Világosnál, Tisza Kálmán úr e képviselőházban.” A függetlenségi ellenzék a kiegyezést, a Tisza-kormány tevékenységét, valamint az egykori hadvezér köré szőtt árulási vádak és hamis mítoszokat közös nevezőre hozta. A magyar politika színpadán a politikai marketing egyik negatív jelszavává vált. Ugyanakkor, ahogy távolodunk a kiegyezéstől, ahogy egyre kevesebbet számítanak Kossuth Lajos és eszméi, valamint egyre kevesebben élnek a negyvennyolcas szereplők közül, úgy válik ritkábbá az árulási vád emlegetése, és egyre inkább az indulatmentes, józan megítélés válik uralkodóvá. A Perczel által generált polémia különlegessége, hogy itt a képviselők nem a párhovatartozásuk és a pártfegyelem, hanem egyéni nézeteik és hitük szerint fejtették ki véleményüket, így Perczelt nem csak ellenzékiek, hanem párttársai is bírálták. A Görgei-kérdésben ilyen megosztottságra többé nem volt példa.

Ki kell emelni, hogy Görgei katonai erényeit, példamutatását a dualizmus korában is méltányolták, s különösen a Hentzi-ügy, tágabban Buda visszavétele kapcsán – kimondatlanul is – elismerték cselekedeteinek történeti jelentőségét, helyességét és jogosságát, sőt legfőbb érvként épp az ő korabeli szerepét vagy iratait citálták. A két világháború között pedig katonai erényei és szerepe megkérdőjelezhetetlenné vált az országgyűlésben.

A Horthy-korszakban Görgei alakja már egyértelműen pozitív módon jelent meg. Jellemző, hogy a ritkán felbukkanó, régi vádak fenntartó kritikus hangok olyan ellenzéki pártokból érkeznek, amelyek nevükben általában valamilyen módon utaltak is arra az eszmeiségükre, amely predesztinálta őket erre a hangnemre: Nemzeti Radikális és Független Párt (Kossuth Párt) vagy '48-as Kisgazda Földműves és Polgári Párt. A húszas évek második felétől hosszú időre eltűnt a parlamenti termekből Görgei alakja, majd a harmincas évek közepére markánsan megváltozott Görgei nemzeti emlékezetben betöltött helye. Az országgyűlés méltó módon leróta kegyeletét a különböző Görgei-emlékművek avatásánál, sőt az Országgyűlési Múzeum egy öt ábrázoló szobrot is vásárolt. Az országgyűlési naplókban pedig alig olvashatunk ki negatív hangot személyével kapcsolatban. A korszak vitáiból egy elemet kell kiemelnünk: a zsidótörvények tárgyalásánál újra és újra idézték a zsidó honvédekről írt levelét.

A második világháborút követő időkben egészen a rendszerváltásig egyetlen alkalommal bukkantunk csak a nevére, ami a kommunisták által újra felerősített és hivatalos ideológiává emelt áruló-mítosz ismeretében akár a totalitárius rendszer kiépítésében egy ki nem használt lehetőségnek tűnhet.

Görgei Artúr személye és történelmi szerepe az országgyűlésben alig háromnegyed évszázad alatt így jutott el a hazaárulótól a nemzeti hősig.

GYÖRGY CSORBA

From traitor to national hero: The perception of Artúr Görgei at the national assemblies, 1861–1990

General Artúr Görgei's (1818–1916) role in the Hungarian War of Independence, and the baseless accusations of betrayal he had to endure until the end of his life, and even longer, are all well known to professional audiences and laypeople alike. This study aims to examine and interpret the changes in Görgei's perception in lawmaking from 1861, the first national assembly after Hungary's defeat in the War of Independence, to 1990, the end of communism in Hungary. In the era of dualism Görgei's name meant more than itself in the opposition's political discourse: it was a synonym of betrayal, a trope that everyone understood, along with the betrayal at Világos, and everyone could decode its message. The opposition categorically refused the Austro-Hungarian Compromise and equated the politics of the Tisza government with the accusations of betrayal and false myths around the late commander. With the passing of time after the Compromise, as most figures of the War of Independence died, the accusations of betrayal got rarer, and a calm, impartial approach became prevalent.

Görgei's place in national memory changed drastically between the two World Wars, the accusations of betrayal died off. His merits as a commander and exemplary behavior were already respected in the era of dualism, and between the World Wars, his role and merits as a soldier became indisputable in the national assembly.

After World War II his name wasn't mentioned a single time until the Regime Change, which might seem like a missed opportunity in the creation of the totalitarian system since the traitor myth was renewed and raised into official ideology status by the communists.

In about 75 years the perception of Artúr Görgei's historical role changed from traitor to national hero in the national assembly.